

SAID AHMAD QALAMIGA MANSUB “UFQ” TRILOGIYASINING HOZIRGI O‘ZBEK ADABIYOTIGA QO‘SHGAN HISSASI

Axmedjanova Farida Djavairovna
SamDChTI Ingliz tili tarixi va grammatikasi kafedrasida
o‘qituvchisi

THE CONTRIBUTION OF THE "UFQ" TRILOGY WRITTEN BY SAID AHMED TO MODERN UZBEK LITERATURE

Akhmedjanova Farida Dzhavairovna
Teacher of the Department of History and Grammar of the
English Language of Samarkand State Institute of Foreign
Languages

ВКЛАД ТРИЛОГИИ «UFQ» САИДА АХМЕДА В СОВРЕМЕННУЮ УЗБЕКСКУЮ ЛИТЕРАТУРУ

Ахмеджанова Фарида Джаваировна
Преподаватель кафедры истории и грамматики
английского языка Самаркандского государственного
института иностранных языков

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek adabiyotining yorqin namoyondalaridan biri bo‘lgan S. Ahmadning “Ufq” trilogiyasining tilimizga ta’siri, adabiyotimiz rivojiga qo‘shgan hissasi tahlil qilinadi, maqola analitik xarakterga ega bo‘lib, unda muallif trilogiya haqida umumiy ma’lumot beri, tahlil qiladi, har bir qarashlarini asoslaydi.

Kalit so‘zlar: trilogiya, roman, Said Ahmad, adabiyot rivoji, tamaddun.

Abstract: In this article, the impact of S. Ahmed's "Horizon" trilogy, one of the brightest representatives of Uzbek literature, on our language, and its contribution to the development of our literature is analyzed. The article has an analytical character, in which the author provides general information about the trilogy, gives information, analyzes, justifies each of his views.

Key words: trilogy, novel, Said Ahmed, development of literature, civilization.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние трилогии С. Ахмеда «Горизонт», одного из ярчайших представителей узбекской литературы, на наш язык, и ее вклад в развитие нашей литературы. Статья носит аналитический характер, в том числе, в которых автор дает общие сведения о трилогии, дает информацию, анализирует, обосновывает каждое свое мнение.

Ключевые слова: трилогия, роман, Саид Ахмед, развитие литературы, цивилизация.

<https://orcid.org/0009-0005-6108-7079>

axmedjanovafarida@gmail.com

KIRISH

“Ufq” trilogiyasi — Said Ahmad qalamiga mansub 1964–1974-yillar oralig‘ida yozilgan uch qismdan iborat roman. Ilk marotaba 1976-yilda G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san‘at nashriyoti tomonidan 60000 nusxali qattiq muqovada nashr etilgan. Trilogiya ikkinchi jahon urushi, urush va urushdan keyingi yillardagi o‘zbek millati hayoti va Katta Farg‘ona kanali qazilgan davrdagi voqealarini o‘z ichiga oladi.

ASOSIY QISM

1920-yilning 10-iyunida Toshkent shahrining Samarqand darvoza mahallasida tug‘ilgan. Uning bolaligi Elbek, Oybek, G‘afur G‘ulom singari adiblar davrasida o‘tdi. Tabiatan qiziquvchan, tinib-tinchimas Said Ahmad adabiyotga kirib kelguncha juda ko‘p sohalarda o‘zini sinab ko‘rdi: agitplakatlar yozdi, artist bo‘lishga urinib ko‘rdi, doktorlik maktabida o‘qidi, qurilish texnikumida tahsil oldi, rassomlik maktabiga qatnadi, mashhur fotochi Pensonga shogird tushdi, gazetalarga xabarlar yozdi.

Roman O‘zbekiston mustaqilligi yillarida boshqa nashriyotlar tomonidan ham ko‘p bora qayta nashr etildi. 2015-yilda Yangi asr avlodi nashriyoti tomonidan 912 betli qattiq muqovada chop etildi [1]. 2019-yilda yozuvchining qizi Nodira Xusanxo‘jayeva muharrirligi ostida Sano satandar nashriyoti tomonidan 680 betli qattiq muqovada, lotin yozuvida nashr etildi [2]. Roman-trilogiyada yozuvchi Ikkinchi jahon urushining olovli yillarida o‘zbek dehqonlarining front orqasida ko‘rsatgan mehnat qahramonliklari haqida hikoya qiladi, urushdan oldingi va keyingi davr muammolari haqida fikr yuritadi. Romanda davrga xos qiyinchiliklar, mashaqqatlar ichida urush va mehnat frontiga safarbar qilingan yoshlar: Azizxon va Lutfinisa, Nizomjon va Dildor, Tursunboy va Zebixon kabi tutashgan taqdirlar hayotidagi fojialar tasvirlangan. Qiyinchiliklardan keyin qahramonlarning yana sevgiga va sadoqatga ro‘baro‘ bo‘lishi, birinchi muhabbat davr va sinovlar qa‘riga singib ketishini ko‘rish, jonli tasvirlar orqali tarixiy ma‘lumotlar bilan tanishish, ezilgan xalqning hayot mashaqqatlarini tushunish mumkin.

Tildagi sintaktik vositalarning pragmatik imkoniyatlarini o‘rganish, jumladan, tinglovchiga murojaat shakllarini tahlil qilish dolzarb masalalardan biridir. So‘zlovchining olam lisoniy

manzarasini anglashdagi o‘ziga xosligi, illokatsion niyatiga mos keladigan sintaktik birliklarni tanlashi hamda adresatning diskursiv vaziyatdagi ijtimoiy voqelikni idrok etishi va baholashi jarayonida sintaktik vositalarni qabul qilishdagi pragmatik yondashuvi doirasidagi tadqiqotlar ma‘lum darajada adresant va adresatning ichki holatini ifoda etuvchi psixolingvistik asoslarni o‘rganish imkonini beradi. “Fikrlashimizning psixologik asosi bo‘lgan tasavvurlar zahirasini avvalgi taassurot va kechinmalarimiz taqdim etadi va tajribalar yig‘ilib boradi; bu fikrlarning kommunikativ aktda birlashishi gapning psixologik asosini tashkil etadi”. Ma‘lumki, o‘zbek tilida senlab yoki sizlab murojaat qilishning o‘ziga xos lisoniy-uslubiy me‘yorlari mavjud. Asosan, yoshi, mavqei, lavozimi, rasmiy maqomi kabi omillar asosidagi vertikal munosabatlarda sizlab murojaat qilinadi. Aksincha, o‘ziga nisbatan kichik yoshdagilarga, tengqur, do‘stbirodar, yaqin qarindosh yoki norasmiy maqomdagilarga nisbatan sensirab murojaat qilish mumkin. “O‘zbekistonning hamma hududlarida bobo, buvi, ota, ona, amaki, amma, tog‘a, xola, aka, opa kabi katta yoshli tinglovchilarga sizlab, nabira, farzand, jiyan, uka, singil singari kichik yoshdagi tinglovchilarga asosan senlab murojaat qilish kuzatiladi” [2,198-204]. Quyidagi matnda 3 xil munosabat shakllarining me‘yoriy darajasi aks etgan: ona (ota) → bola, er → xotin munosabatida sensirash mumkin, xotin→er munosabatida esa, albatta, sizlab murojaat qilinishi shart [4].

- Yig‘lamang-da, ayajon, mana, yuripman-ku. Menga jin urmaydi. Ona hamon uni bag‘ridan qo‘yib yubormas, peshanalaridan silar, yuz-ko‘zlaridan tinmay o‘pard.

- Rangi-ro‘yingni qara, senga nima bo‘ldi, bolam. Voy-bu, kiyim-boshlaring ham juldur bo‘lib ketibdi. Nima yeb, nima ichib yuribsan, tentakkinam. Menginani ko‘ndirib shaqlarda yuribman degin.

Shu payt Ummatali yetib keldi.

- Qo‘y endi, onasi, damini olsin, ishlab turgan joyidan chaqirib kelyapman.

- Voy, shoshmang, diydorginasiga bir to‘yvolay. (Said Ahmad. “Ufq” trilogiyasi).

O‘zbek mentalitetiga ko‘ra ayollarning o‘z umr yo‘ldoshlariga senlab murojaat qilishi muloqot xulqi me‘yorlarining o‘ta qo‘pol buzilishi, ma‘naviyatsizlik belgisi hisoblanadi.

Xotining bu kesatig'ini eshitib, Ismoil aka battar asabiylashdi, oqibatda er-xotin biroz g'ijillashib olishdi. Aslida shunaqa paytda ayol kishi bir pog'ona past tushib, bitta gapdan qolsa, nur ustiga a'lo nur bo'ladi. Lekin O'g'ilo y opa yana tiliga erk berdi.

- Doim shu zormandani ichib olib, janjal qo'zg'aysan, - dedi ayol xo'jayinini sensirab battar izzat-nafsiga tegib.

Qaynonasining qaynotasiga qilgan bunday hurmatsizligini ko'rib, kelini Sharifa labini tishladi.

Shuningdek, aka(opa)→singil (uka) munosabatida sensirash, singil (uka) → aka(opa) munosabatida esa sizlash odatiy me'yor hisoblanadi.

- Rahmatli onam seni menga tashlab ketgan. El-yurt oldida boshimni xam qilib ketding, orqangdan quvmadim. Marg'ilon yo'lini menga berk qilib ketding, indamadim. Jigarchilik, deb chidadim.

Lutfinisa akasining betiga tik qaradi.

- Qistamang, aka. Ketolmayman. Biron haftadan keyin kanalga suv ochiladi. Men shu yerda bo'lishim kerak. Akbarali istehzoli kuldi.

- Tavba, sen bo'lmasang kanalga suv kelmay qolarkanmi. Ahmoq bo'lma! (Said Ahmad. "Ufq" trilogiyasi).

"Ufq" romanida bayon etilgan voqealar zamirida tinchlik, urush, mardlik, sadoqat, farzandlar tarbiyasi mavzulari mujassam. Bu kitob bugun ham kitobxonlar orasida qo'lma-qo'l. Kitobxon mutolaa davomida nafaqat jonli tasvirlar orqali tarixiy ma'lumotlar bilan tanishadi, balki hayot mashaqqatlaridan saboq chiqarishga, insoniylik va muhabbat aynan qiyinchiliklar ta'sirida toblanishiga amin bo'ladi. Ustoz adib Abdulla Qahhor yozuvchining ushbu asardagi mahoratini shunday ta'riflaydi: "Bu kitobni ("Ufq" romanini) kitobxon boshdan- oyoq shavq bilan, hech qayerda turtinmasdan, diqqati susaymasdan, ishtahasi bo'g'ilmasdan o'qib chiqadi... Kitobda qimirlagan har bir jonning qayg'usi, quvonchi, qilish-qilmishi, muhabbati, g'azabi, og'zidan chiqadigan har bir so'zi rost..." Darhaqiqat, ushbu asar "... odamga quvvat beradigan umid, uning boshini "toshdan" qiladigan ishonch barq urib turgan haqiqiy hayot manzarasidir". Ushbu roman uchun bundan-da yuksak baho bo'lmasa kerak [3].

"Ufq" trilogiyasining ta'siri uning bevosita hikoyasidan tashqariga chiqadi. Ahmad ijodi

O'zbekistonda yangi avlod yozuvchilariga yo'l ochdi, ularni shakl, ovoz va mazmun borasida tajriba o'tkazishga undadi. Trilogiyaning shaxsiy hikoyalari va hissiy haqiqiylikiga urg'u berilgani yosh mualliflarni adabiy manzarada o'z ovozlari yaratishga ilhomlantirdi. O'zbek adabiyotidagi bu evolyutsiya Ahmadning adabiy jamiyatdagi o'zgarishlar va yangilanishlarning katalizatori sifatidagi muhim rolini ko'rsatadi. Said Ahmadning "Ufq" trilogiyasi zamonaviy o'zbek adabiyoti ichida madaniy o'ziga xoslik, zamonaviylik mavzulari va yangicha adabiy uslub bilan o'zaro bog'langan monumental asar sifatida turibdi. Uning hissasi shunchaki hikoya qilishdan tashqarida; u Ozarbayjon jamiyatining murakkabliklari bilan shug'ullanadigan hayotiy madaniy hujjat bo'lib xizmat qiladi. O'quvchilar "Ufq" trilogiyasining boy hikoyalari bilan tanishar ekanlar, ular nafaqat adabiy sayohatda qatnashmoqda, balki o'z shaxsiyatlari va atrofdagi dunyoning doimiy o'zgarib borayotgan tabiati haqida fikr yuritishga taklif qilinadi. Ahmad ijodi, shubhasiz, zamonaviy o'zbek adabiyoti hikoyasida salmoqli bob bo'lib, kelajak avlodlarni ilhomlantirib, chaqirishda davom etadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Said Ahmad butun ijodi davomida xalq ruhiga sodiq qoldi, uning namunalarida mujassamlashgan xalq qalbini, tabiatini, zukkoligi va donoligini, samimiy kulgisini o'z asarlariga ko'chirishga intildi. Xalq ijodiga bunday munosabat yozuvchi asarlariga, qolaversa, kulgisiga teran xalqchilik baxsh etdi, noyob va kutilmagan obrazlar yaratishga, dono hikmatlarni eslatuvchi ma'nodor iboralar qo'llashiga keng yo'l ochib berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://kitobxon.com/oz/kitob/ufq>.
2. <https://kitoblardunyosi.uz/ufq-lotin>.
3. Murotova, Y. F. (2023). SAID AHMAD NASRINING NAFISLIGI. SCHOLAR, 1(12), 128-131.
4. Abduolimova, M. (2024). Ingliz va o'zbek adabiyotida ayol obrazi. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(1), 236-238.